

Södertörns högskola | Interkulturell lärarutbildning mot förskola,
kombinationsutbildning | Utbildningsvetenskap C 30 hp |
Examensarbete 15 hp | Vårterminen 2012

Lucia eller tomte?

– om våra stereotypa tankar och handlingar
kring genus

Av: Yvonne Almér Mattsson
Handledare: Lotte Alsterdal

Lucia or Santa Claus?

– About our stereotypical thoughts and actions of gender

The purpose of my study is to highlight how children at preschool are affected by adult's awareness of norms and interpretations of masculinity and femininity. The essay shows examples of boys' and girls' expectations of each other and the preconceived notions of what boys and girls should or can do, and how we pedagogues relate to this matter. One example is about an encounter with a mother, where we have different opinions about her son's wishes to be Lucia instead of Santa Claus. I had to reconsider my pre-understanding and I realize that we can create opportunities to receive and give, without preconceived notions of what is "right" or "wrong".

Main issues are: What is controlling our thoughts and actions and hence causes us to act stereotypically? How can we pedagogues give children the opportunity to establish their identity beyond taken for granted notions of gender? Is it possible to be a conscious and sensitive gender pedagogue all the time, and what does it mean?

My study is based on hermeneutics as a method. This means that I interpret and show various perspectives from my horizon of understanding. I look into different situations from other's perspectives, theories and literature together with the experience I possess as a pedagogue. Related to this experience, the essay shows that pedagogues often believe that they meet and treat each child as individuals, and that the children are given the same opportunities and rights. I also study power theory based on the philosopher Michel Foucault's works and I find that it is a difficult balance between the beliefs of pedagogues and some parents have.

I refer to the pre-revised curriculum that emphasizes that we must counteract traditional gender patterns and gender roles (Lpfö 98, revised 2010). But despite the wording of the curriculum, I find that we establish gender patterns and reproduce its many times stereotypical way of considering what is male or female. The essay also discusses ideas about how gender affects the various ways in which children are allowed to play and, in turn, affect how pedagogues relate to and challenge the children's play and learning.

Keywords: gender equality, gender, values, attitudes, understanding, reflection, preschool and hermeneutics.

Sammanfattning

Syftet med min undersökning är att synliggöra hur barn på förskolan påverkas av vuxnas medvetenhet av normer och tolkningar om manlighet och kvinnlighet. I essän visas exempel på pojkars och flickors förväntningar på varandra och förutfattade meningar om vad flickor och pojkar bör eller kan göra, och hur vi pedagoger förhåller oss till det. Ett exempel handlar om ett möte med en mamma där vi har olika meningar om hennes sons önsknings att få vara lucia i stället för tomte. Jag fick ompröva min förförståelse och se att vi kan skapa möjligheter att ta emot och ge, utan förutfattade meningar om vad som är ”rätt” eller ”fel”.

Huvudfrågeställningar är: Vad är det som styr våra tankar och handlingar och får oss att handla stereotyp? Hur kan vi pedagoger ge barn möjligheter att skapa sin identitet bortom förgivettagna föreställningar om kön? Är det möjligt att alltid vara en genusmedveten pedagog, och vad innebär det?

Min undersökning bygger på hermeneutiken som metod. Det innebär att jag tolkar och påvisar olika perspektiv utifrån min förståelsehorisont. Jag ser på olika företeelser utifrån andras perspektiv, teorier och litteratur samt de erfarenheter jag har som pedagog. Relaterat till dessa erfarenheter, visar essän att pedagoger många gånger tror att vi möter och behandlar varje barn som en individ, och att barnen ges samma möjligheter och rättigheter. Jag studerar även maktens teori genom arbeten av filosofen Michel Foucault och ser att det är en svår balansgång mellan de uppfattningar pedagoger och en del föräldrar har.

Jag refererar till förskolans reviderade läroplan som betonar att vi ska motverka traditionella könsmönster och könsroller (Lpfö 98, reviderad 2010). Men trots de fina orden i läroplanen finner jag att vi pedagoger medverkar till att skapa genus och reproducerar det många gånger stereotypa sättet att se på vad som är manligt respektive kvinnligt. I essän diskuteras även föreställningar om hur genus påverkar de olika ställningstaganden barn tillåts att inta, och att det påverkar hur vi pedagoger förhåller oss till och utmanar barnens lek och lärande.

Nyckelord: Jämställdhet, genus, värderingar, förhållningssätt, förförståelse, reflektion, förskola och hermeneutik.

Innehållsförteckning

Händelser.....	5
Måndag morgon.....	5
Vad händer Karl?.....	7
Samling.....	8
En dag i skogen.....	9
Arbetslagsmöte.....	9
Tina tar kontakt.....	10
Lucia eller tomte?.....	10
Syfte.....	13
Metod.....	14
Reflektioner.....	15
Grundläggande värden.....	15
Jämställdhet.....	18
Makt och förhållningssätt.....	23
Leksaker och miljö, en könsstereotyp värld?.....	25
Slutord.....	28
Litteraturförteckning.....	31

Händelser

Måndag morgon

Det är måndag morgon i början av december. Det är fortfarande mörkt ute och snöflingor singlar tätt och sakta ner utanför fönstret. Jag går runt på avdelningen, släcker taklamporna och låter endast några små bordslampor lysa och tänder några lyktljus. Nu är rummet försänkt i en lugnande belysning och jag sätter mig i soffan, läser planeringen för veckan och väntar in barnen. De kommer, en efter en, och de känns nästan nyvakna när de kryper upp till mig i soffan med sina gosdjur i famnen. Det verkar vara en morgon då alla är lite mer trötta än vanligt. Vi sitter tätt intill varandra, varmt omslingrade och njuter av närheten, lugnet och gemenskapen. Jag tar fram boken *Gittan och gråvargarna* som vi lånade på biblioteket i förra veckan och börjar läsa:

Gittan är en sån som inte klättrar på tak. För man kan ramla ner. Eller tappa sin sko...

Barnen lyssnar och jag hinner knappt börja förrän Pelle¹ säger:

- Man får inte klättra på taket ... det är farligt.
- Jaa, det kan bli som Madicken som blir död, säger Mia.

Jag ser att Gustav funderar och till slut säger han:

- Men jag vågar, jag har varit på taket på lekstugan ... hemma.

De tystnar och ser på bilden i boken, jag fortsätter läsa:

Nu kommer fröken Sonja och Robban. Dagis ska gå på promenad ...

När vi efter en stund kommer till den del där Gittan blir ensam och har tappat sitt dagis tycker Klara att det blir lite läskigt:

- Tänk, om vargarna äter upp henne.

Jag lägger armen om Klara och fortsätter läsa.

- Men nu leker de doktor ... precis som vi, säger Gustav, ... konstigt med vargar.

Nu är boken slut och vi har sista sidan uppe. Vi ser på Gittan som nu står uppe på taket på lekstugan, vilket hon inte vågade i början av boken. Jag väntar in barnen, ser att de funderar, då säger Pelle:

- Men nu står hon ju där ... vågade hon nu?
- Hmmm, vad tror ni? säger jag.

¹ Alla namn som förekommer i berättelsen är fingerade förutom mitt eget.

Då klämmer Gustav i med tydlig stämma:

- Ja, hon vågar som jag ... fast hon är flicka.

Jag funderar, undrar hur han tänker och frågar:

- Men kan inte flickor också klättra ... i träd och på tak, eller?

Jag ser mig om på barnen som sitter bredvid mig. Då säger Klara:

- Jo, det kan jag! När vi var till skogen klättrade jag ... du vet ... på berget där ...

Ett plötsligt buller får oss att fullkomligt studsa upp ur soffan, vi vänder oss samtidigt mot dörren in till avdelningen. Ljudet kommer från Karl som rusar in på avdelningen och med ett vrål utbrister:

- Heeeej!

Han står nu mitt på golvet i en bredbent position, lyfter armarna upp i luften och visar sin styrka genom att spänna sina muskler. Karls pappa kommer efter, skrattar och säger med hög röst:

- Vilken tuff kille du är ... ge mig en "high five".

Varpå han höjer höger handen och möter Karls, helt plötsligt tar han tag om sin son och kastar omkull honom, de börjar brottas på mattan framför oss. Väckta ur den sköna lästunden sitter vi tysta kvar i soffan och studerar skådespelet. Vad är det som händer? Jag blir sittandes helt paralyserad och åser dramat, jag kommer mig inte ens för att säga något utan märker att jag helt tappat talförmågan, vilket förvånar mig. Mitt minspel måste ha avslöjat mina känslor. Sussi, min arbetskamrat, kliver i samma stund in genom dörren. Hon ger mig ett undrande ögonkast och har hon inte ett litet leende i mungipan också? Hon läser av mig direkt, syns min irritation så tydligt? Efter en stunds styrkemätning går Karls pappa och lugnet lägger sig för en minut. Jag återgår till vår bok och vill höra mer om barnens funderingar, men känner mig okoncentrerad och märker att jag samtidigt håller ett öga på Karl. Sluta nu, tänker jag och bestämmer mig för att koncentrera mig på barnen i soffan och vår bok. Ändå kan jag inte låta bli att i ögonvrån se Karl som nu istället möts upp av Gustav:

- Vilken tuff tröja du har, en sån' vill jag också ha.

Karl ser glatt på Gustav och spänner sina muskler igen, han fortsätter:

- Jag är superman!

Därefter far han iväg in i skapanderummet med ett vrål och ena armen utsträckt framför sig, Gustav flyger efter som en skugga. Jag ser Sofia gå in efter dem och hör hur de pratar med

varandra. Förtrollningen i soffan har nu definitivt försvunnit, både barnen och jag har tappat bort den sköna stunden vi hade. De börjar skruva på sig och vill gå iväg, vi avslutar boken. Jag förblir sittandes en stund i soffan, lutar mig tillbaka och studerar barnen som leker på olika ställen inne på avdelningen. Jag funderar över varför jag reagerar så starkt på Karls pappas beteende när han lämnar och hämtar. När Karl och hans pappa kliver in genom dörren, vare sig det är morgon eller eftermiddag uppstår en virvelvind av ljud och krafter. Det är som om all verksamhet på avdelningen avstannar och jag reagerar på den höga ljudnivån som uppstår. Jag funderar på om Karls pappa känner sig osäker när han kliver in i en så kvinnodominerad arbetsplats som vår eller om han bara vill vara rolig. Flera av barnen på avdelningen flockas runt honom när han hämtar Karl, de småknuffas och busar tillsammans, vilket jag ser glädjer honom. Jag upplever att Karl betar sig annorlunda när hans pappa är med. När mamma lämnar är det kramar och betydligt lugnare, med pappa blir det mer ”grabbigt”.

Vad händer Karl?

Karl och Gustav leker nu vid ett bord där vi har en borg av trä med riddare och hästar. Det hörs plötsliga och höga ljud, riddarna är huvudpersonerna som strider mot varandra sittandes på hästarna. Jag får en känsla av att det snart kommer hända något. Samtidigt flyger en tanke förbi, vad föds det egentligen för lekar vid borgen? Å andra sidan satt Emma och Pelle där igår och lekte med legogubbarna som flyttade in i sitt nya hus, men varför tänker jag att det var en bättre lek? Min uppmärksamhet riktas istället mot bygghörnan där Lars och Pelle befinner sig, de kör med bilar och jag hör att de planerar att bygga ett garage tillsammans. De samtalar lugnt och resonerar med varandra. Jag ser flera av de andra barnen gå förbi, de trampar nästan på deras byggnation och jag ser att de blir störda.

Mina onda aningar blir besannande. Karl reser sig med ett vrål från leken med borgen, han har en riddare kvar i ena handen och rusar nu i full fart fram mot Lars och Pelles nästan färdiga garage. Innan jag hinner fram har han kastat riddaren i garaget som givetvis går sönder. Lars och Pelle utbrister i ett unisont ”NEEEJ!” . Karl springer skrattande därifrån tillbaka till borgen. Jag fångar upp honom och vi går tillbaka till Lars och Pelle. Vi ser gemensamt på det havererade garaget. Jag frågar Karl:

- Hur tänkte du? Karl ser på mig och riktar sedan blicken mot på garaget och därefter på mig igen, efter en stunds funderande svarar han:

- Det kom en bomb ...

Lars och Pelle har satt sig ner bredvid sitt kraschade garage och de ser först på mig och därefter fastnar deras blickar på varandra. I en tyst överenskommelse börjar de bygga igen. Jag tänker att de är så vana vid att bli störda att de inte längre orkar strida. Karl och jag fortsätter vårt samtal och jag undrar vad han tror blev fel. Jag känner först uppgivenhet, men någonstans inom mig finns ett hopp, och jag är fast övertygad om att Karl till slut, med vårt gemensamma stöd, kommer att förstå vad hans beteende får för konsekvenser. Karl går tillbaka till Gustav och jag andas ut, vänder mig om och ser genom fönstret hur fyra flickor leker inne i vår hemvrå. De har klätt ut sig i långa klänningar och Klara har en svart peruk på sig, tänk jag känner knappt igen henne så olik sig är hon. Fastän dörren är stängd hör jag hur de skrattar gott med varandra. Det är ett skratt som jag känner smittar av sig, ett skratt som får mig att le efter morgonens turbulenta händelser.

Samling

Jag ser att det är tid för samling, avbryter min tankar och plingar i klockan, barnen lyssnar till ljudet och vet vad det betyder. Nu kommer de en efter en och vi sätter oss i ring på våra platser. I dag är det Lars tur att sätta upp foton på de barn som är här idag. Därefter är det dags att se vilket paket vi ska öppna i vår julkalender, i paketet finns olika uppdrag eller lekar som vi gör gemensamt. Lars öppnar ivrigt paketet, hans små händer sliter och drar i pappret, så spännande. Det är ”Sätta knorren på grisen”. Vi gör leken under många skratt och knorren hamnar till barnens förtjusning på de mest tokiga ställen. Jag älskar verkligen att ha samling med barnen. Vi fortsätter med sången ”Önska runt i ring”. När det är Lisas tur berättar hon att hon önskar sig en transformer i julklapp, Karl utbrister högt och skrattar ”men det går inte för dom finns inte i rosa”. Sången får ett abrupt slut och vi hamnar i en diskussion, varför inte? Karin berättar då att hon önskar sig en spindelmannendräkt, ”och det kan flickor också ha, eller hur Yvonne?”. Jag ska precis svara när Gustav kommenterar med hög röst ”men det går ju inte för hon är ju tjej”.

- Hur tänker du då Gustav? undrar jag nyfiket, han funderar en stund:
- Men på filmen ... på TV:n hemma ... där är spindelmannen en kille.

Jag försöker ställa ytterligare frågor som får barnen fundera över vad som gäller och hur man kan vara, eller är. Kan inte flickor och pojkar göra samma saker? Det blir en intensiv fortsatt

diskussion som vi med all säkerhet kommer att återkomma till vid många tillfällen framöver. Det är precis det här som får mig att njuta av mitt arbete, det är så spännande att få fatt på barnens tankar, att vi gemensamt får reflektera över och dela med oss av våra funderingar och livsfrågor. Jag får se hur barnen utvecklar sin förmåga att lyssna, reflektera och till slut kan ge uttryck för egna uppfattningar och även försöka förstå andras perspektiv.

En dag i skogen

Efter samlingen går vi ut i skogen, vi har ett favoritställe som vi kallar klätterträdet och dit har barnen önskat att gå idag. Efter en mödosam stund i hallen med alla tjocka och knöliga sockor har vi alla äntligen fått på oss alla kläderna. Två och två traskar vi glatt iväg. Vi går och småpratar på vägen och Karin vill återigen ha min bekräftelse när det gäller att hon visst kan önska sig en spindelmännendräkt. Efter en stunds pulsande i snön är vi framme, vi är riktigt uppvärmda och jag njuter av att se dessa rosenkindade barn. Alla försvinner ivrigt in i skogen, jag tänker, som många gånger förut, att det är lätt för barnen att komma igång med sin lek när vi är ute. När jag nu ser mig omkring slår det mig att barnen har blandat sig flickor och pojkar. Karl och Gustav leker med Lisa och Karin, de åker buss och ska till Kolmården för att se på alla djuren. De skrattar gott tillsammans när Karl rasar ner med huvudet före och det fullkomligt yr snö runt honom. Jag ser ett huvud med rosiga kinder och röd nästipp sticka upp ur snön och han ser så lycklig ut. Han reser sig och borstar bort snön, leken fortsätter. Jag lutar mig mot ett träd och fortsätter med att studera deras lek, jag tänker på vad som händer när vi kommer ut i skogen. Är det skillnad på leken jämfört med när vi befinner oss på förskolans gård? Visst leker flickorna och pojkarna mer uppdelade då? Det här måste jag fundera vidare på, jag bestämmer mig för att ta med mina tankar till nästa avdelningsplanering.

Arbetslagsmöte

På vårt arbetslagsmöte bestämmer vi oss för att möblera om inne på avdelningen. Vi ser att det är alldeles för öppet och att många lekar och aktiviteter blir störda och avbrutna. Vi vill försöka variera, kanske blanda upp material som fler barn är intresserade av i olika ”vrår” i det stora rummet. Med hjälp av hyllor som avdelare ger vi en önskad avskildhet och arbetsro trots den stora ytan. Vi skapar en bygghörna där det nu finns en stor bilmatta på golvet som inbjuder till att sitta på, lego, kaplastavar, en tågbanan med tillbehör, bilbana i trä och bilar i olika storlekar och färger. Nästa steg är att forma en spelhörna med bord och stolar för

gemensamma speltillfällen eller möjligheter till att lägga pussel. Ett grupprum övergår till att vara ett skapanderum med inbjudande material som bland annat färg, lera, och papper. I vår ”hemvrå” flyttar vi nu också in en stor träbil. Bilen är så stor att två barn får plats att sitta i den. Vi ser att det här blir en riktig lyckoträff, pojkarna söker sig in i hemvrån för att bilen nu är där. Men varefter tiden gått har ommöbleringen även mynnat ut i många gemensamma lekar bland våra flickor och pojkar. De klär ut sig i hattar, kjolar och klackskor sätter sig i bilen och åker till affären. Hemvrån är i dagsläget en mycket populär lekvrå för alla barn.

Tina tar kontakt

Det kommer en ung vikarie, Tina, som ska hjälpa mig då Sussi är sjuk. Det är tidig morgon och barnen börjar anlända till förskolan. Karl är först och när hans pappa med buller och bång gått iväg, uppmärksammar jag att Tina försöker få kontakt med honom.

- Hej, jag heter Tina, vilken tuff tröja du har.

Karl har även idag sin supermantröja på sig, sin vana trogen bröstar han upp sig och svarar kraftfullt:

- Ja, jag är superman och jag är jättestark!

Jag studerar dem på håll och ser att de fortsätter sitt samtal. Tina känns genuint intresserad, hon har satt sig ner och ser på Karl, jag får intryck av att hon verkligen vill få igång ett samtal för att lära känna honom. Min blick dras till Karl och jag ser glädjen i hans ögon över att Tina berömmar hans tröja när han bröstar upp sig. Det är Tinas första möte med Karl och jag tänker på att hon verkar helt omedveten om vad hon kan föda för tankar och känslor hos honom. Men reaktionen jag förväntar mig uteblir, Karl och Tina går gemensamt till bygghörnan och fortsätter sitt samtal under lek. Jag inser att jag för snabbt kategoriserade situationen utifrån min förförståelse om hur jag trodde den skulle utvecklas. Hur påverkar det Karl? Tina känner inte Karl som person, hon bemöter honom som vem som helst i barngruppen.

Lucia eller tomte?

Idag har vi träning inför luciafirandet, jag börjar med att berätta för barnen vad ett luciatåg är och ber dem fundera på vad de önskar ha på sig. Jag visar ett fotografi på de äldre barnens luciatåg från förra året. Det är varierade önskemål som barnen kommer med, vilket glädjer mig. Om vi har tur får vi både lucior, tärnor, tomtar och pepparkaksgubbar, till och med en

liten pepparkaksgumma, det vore strålande. När vi kommer till Fredrik berättar han att han vill vara lucia. Mitt tankearbete sätter genast igång, hur ska jag nu bemöta det här? Till min förvåning kommenterar ingen av barnen det han säger utan vi fortsätter med att berätta för varandra. På eftermiddagen kommer Fredriks mamma Pia för att hämta honom. Jag sitter på vår stora matta och bygger brio mec med några barn när jag ser Fredrik rusa upp för att möta sin mamma, jag hör hur förväntansfull han är på rösten:

- Mamma, mamma, jag ska vara lucia! Jag ser hur Fredriks mammas tidigare leende mer blir till en grimas.
- Men Fredrik, det är bara flickor som är lucia, utbrister hon och glömmer till och med att säga hej, men det går Fredrik obemärkt förbi och han fortsätter:
- Näe så är det inte ... jag kan visst.

Jag ser hur Fredriks mamma söker ögonkontakt, reser mig och går ut i hallen. Fredrik vänder sig om mot mig:

- Eller hur Yvonne? Han ser nu hoppfullt upp på mig:
- Hej Pia, säger jag och vänder mig sedan mot Fredrik. Visst kan du vara lucia om du vill det ... jag blir snabbt avbruten då Pia säger till Fredrik:
- Gå och lek en stund till ... jag vill prata med Yvonne.

Fredrik går med långsamma steg in på avdelningen igen. Jag ser hur han slår sig ner på mattan vid brio mecen och petar lite förstrött bland bitarna. Pia och jag blir stående i hallen och hon får mig att förstå att hon inte vill att Fredrik är lucia. De har köpt en tomtedräft och en pojke kan väl inte vara lucia och vad ska de andra barnen och föräldrarna tycka? Vi diskuterar fram och tillbaka och jag blir mer och mer osäker på var jag står. Blir det fel om Fredrik kommer som lucia? Kommer de andra och kanske äldre barnen att skratta åt honom? Fredrik älskar vackra saker, färgen rosa, glitter, spets och klänningar. Det bästa han vet är att få leka i hemvrån och klä ut sig. Jag ber dem till slut att fundera på saken och säger att det är ni som föräldrar som avgör. Vi småpratar en stund om hur dagen har varit medan Fredrik får på sig sina kläder. Hej då, vi ses i morgon. Innan dörren går igen hinner jag se hur de går ut mot parkeringen, småpratandes hand i hand.

Det är luciamorgon. Jag kör in på parkeringen, det är så tidigt att plogbilen inte hunnit hit ännu. Parkeringen är helt gömd i snö och samtidigt som jag försöker parkera tänker jag att jag hoppas att de hinner hit och ploga innan alla föräldrar kommer. Jag andas in den friska luften, tar sats och börjar pulsa fram till entrén. En doft av kaffe strömmar mot mig när jag kliver in genom dörren, och jag tänker att det är något visst med lucia trots den tidiga morgonen. Sussi är redan här och vi börjar med alla förberedelser. Barnen kommer en efter en med påsar och ljus, ögonen lyser av förväntan. Vi lyssnar tålmodigt på föräldrar som talar om hur deras barn ska se ut. Jag frågar Sussi om hon hört något från Fredrik, han saknas. Ingen har hört av dem. Vi byter om, knyter glitter och band, provar batterier och glödlampor till ljusen. Äntligen verkar allt fungera och vi står på vårt intränade led, nu är det äntligen dags. Vi skriker sjungandes ”Ute är mörkt och kallt” korridoren bort till matsalen och barnen sjunger vackrare är någonsin, jag blir så rörd att rösten brister. När vi går in i matsalen vänds blickarna från föräldrar, syskon, far- och morföräldrar mot oss, nu vill de få syn på sin egen lilla älskling. Till slut har vi fått alla barn på sin plats, alla måste synas, och vi stämmer vi upp med ”Goder morgon”. Allt avlöper enligt planen och till sist tågar vi ut ur matsalen och återigen sjunger vi ”Ute är mörkt och kallt”. Jag vänder mig om och ser hur barnens ögon lyser av stolthet när vi hör applåder bakom oss. Senare på dagen ringer Fredriks mamma och berättar att han är sjuk. Jag kan inte låta bli att undra om han hade accepterat att vara tomte.

Syfte

Mina berättelser visar hur barn påverkas av att vi vuxna bär på mer eller mindre medvetna normer och tolkningar om vad innebörden av manligt och kvinnligt är. Av erfarenhet förstår jag att flickor och pojkar lätt snappar upp skillnader i vad som gäller för flickor och pojkar och tar dem för givna. Det medför att pedagoger på förskolan har en betydelsefull roll med att motverka traditionella könsmonster vilket även förtydligas i vår läroplan:

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan ska motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar ska i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.

Lpfö 98, reviderad 2010

Mitt intresse för genus som begrepp formades då vi på min förskola insåg att vi har svårigheter med att uppnå de jämställdhetsmål som anges i läroplanen. Vi startade upp med pedagogiska samtal där jämställdhet, med fokus på genus, blev det som vi såg närmare på. Vår intention var att kunna motverka traditionella könsroller och könsmonster. I början av arbetet var motståndet tämligen tydligt hos flertalet pedagoger. De ansåg att vi inte gjorde skillnad i bemötandet av barnen utan utgick ifrån individ och jag var benägen att hålla med. Men relativt snabbt insåg vi att vi hade fel. Samtidigt frågade flera pedagoger varför inte flickor kan få vara flickor och pojkar vara pojkar. Men det är inte givet vad det innebär att vara flicka eller pojke eller vem som har rätten att avgöra det. För mig handlar det om demokrati där vi bör ge alla barn samma möjligheter och rättigheter, och inte stöpa dem i en viss form.

Syftet med min essä är att visa hur vi, trots de fina orden i läroplanen, hjälps åt att skapa genus och reproducera ett många gånger stereotypt sätt att se på vad som är manligt respektive kvinnligt. Samtidigt har vi makt att ge flickor och pojkar möjlighet att göra egna val och forma sina egna uppfattningar. Som framgår av citatet ovan är vi enligt vår läroplan, ålagda att ägna oss åt jämställdhetsarbete på förskolan, men hur och när vi gör det är öppet. Som pedagoger har vi en inflytelserik funktion i förskolan, hur vi tänker och arbetar påverkar barnens uppväxt och utveckling, och föräldrarnas uppfattning om förskolan. De ska med

förtroende kunna lämna sina barn till oss, försäkrade om att vi arbetar för de grundläggande demokratiska värderingar vårt samhälle står för idag. Men kan vi omvänt ställa krav på barnens föräldrar? I min berättelse ser jag att Karls pappa, Fredriks mamma och jag själv har olika bilder eller förförståelse och sätt att möta barn.

Vidare vill jag bli mer medveten om mina egna fördomar. Vågar jag och mina kollegor erkänna och inse att vi kan ha beteenden som behöver förändras? Om vi är intresserade av vårt arbete kan vi bli medvetna om hur vi gör och tänker i vår verksamhet. Finns förmågan och viljan att utveckla sitt omdöme genom att ta ställning, efter att ha lyssnat till någon som är av en annan uppfattning, och som har en annan förförståelse än du själv. Vad är det som styr våra tankar och handlingar och får oss att handla stereotyp? Hur kan vi pedagoger ge barn möjligheter att skapa sin identitet bortom förgivettagna föreställningar om kön? Är det möjligt att alltid vara en genusmedveten pedagog, och vad innebär det?

Metod

Jag har valt att skriva mitt examensarbete i erfarenhetsbaserad essäform. Att skriva en essä betyder försök och textens karaktär ska vara prövande och sökande, som författare ska jag utgå från ett undersökande av mina egna tankar och erfarenheter i text. Min berättelse skildrar dilemman som ställer mig inför olika handlingsalternativ där det inte finns några självklara svar. Som till exempel när Fredriks mamma vill ha min bekräftelse i att det bara är flickor som kan vara lucia och mina funderingar över mitt förhållningssätt. Genom att skriva menar Maria Hammarén, att vi ges möjligheter till reflektion, och tillfälle att synliggöra erfarenhetsgrundad kunskap (Hammarén 2005, s. 17-19). Jag går tillbaka och hämtar stoff ur min egen erfarenhet för att därefter undersöka den, och på så sätt få en större förståelse och ytterligare perspektiv på hur mina handlingar påverkar och omskapar mitt förhållningssätt.

De teoretiska perspektiven ska bidra till att fördjupa, ifrågasätta och utveckla mina tankar och upplevelser. För att bli medveten om mina egna värderingar bör jag även vara medveten om vilka värden jag ska förhålla mig till enligt läroplanen och om jag gör det i praktisk handling. Det medför att jag i essän återgår till olika avsnitt i min berättelse och vår läroplan, som innebär att jag i min undersökning utvecklar ett växelspel mellan min förförståelse, mina tidigare erfarenheter och prövar mina frågeställningar. Med förförståelse menas att jag

använder de kunskaper jag som utforskare redan har. Att på detta sätt växla mellan del- och helhetsperspektiv ses enligt hermeneutiken som en spiralrörelse där förståelsen ständigt förändras, den kan fördjupas eller nå nya höjder. Det är som en rörelse mellan en inre reflekterande och yttre prövande dialog i utvecklingen av den egna förståelsen, menar Olsson och Sörensen (Olsson & Sörensen, s. 164-165). Enligt hermeneutiken är tolkning den process som får oss att nå förståelse. Att komma fram till förståelse är det mål vi vill nå med undersökningen. Det innebär att jag som utforskare vill få syn på vad det är som visar sig och betydelsen av det.

Reflektioner

Grundläggande värden

Min berättelse börjar med att jag läser boken *Gittan och gråvargarna*. Redan här väcks mina tankar, kanske till och med farhågor om vad pojkar och flickor har för förväntningar på varandra och många gånger har de redan en förutfattad mening. De barnen jag läser för har precis fyllt fyra år. Jag tänker på den bit av texten där Gustav klämmer i med tydlig stämning och säger:

- Ja, hon vågar som jag ... fast hon är flicka.

Vad får Gustav att säga och tro så, att flickor inte kan eller vågar? På samma sätt tänker jag att jag och Karls pappa har olika bilder eller förförståelse och sätt att möta barn. Kön är något man föds med, men genus är något man formas till, menar Yvonne Hirdman, professor i historia. Hon föreslår att vi med begreppet genus sätter namn på den komplicerade kunskap vi har om de relationsmönster som finns mellan män och kvinnor, och vår allt större förståelse av hur vi skapar osynliga regler och normer om manlighet och kvinnlighet i vårt samhälle (Hirdman 1988, s. 51, 54). Hon menar att ordet genus ger oss tillfällen att förstå att en stor del av detta med att vara man eller kvinna inte härstammar ur biologin, utan i föreställningar, idéer och kulturella erfarenheter om hur kvinnor och män är, borde vara eller har varit (Ibid, s. 36-37). Jag håller med Hirdman om att etablerade normer präglar mig som människa och pedagog och påverkar mig hur jag tänker och handlar, men även det språk jag använder. Många gånger handlar jag omedvetet och inser hur lätt är att falla in i de invanda mönstren. Jag tänker på tillfällen som ofta uppstår i min vardag, som till exempel när det gäller att trösta.

Gör jag på samma sätt om det är en flicka eller en pojke som har gjort sig illa? Jag kommer att tänka på ett tillfälle när jag och min bror tillbringade en helg hos min mormor och morfar. Vi bråkade och mormor hittade oss gråtandes ute på gården. Mig kramade hon om och tröstade ömt, min bror fick en klapp på huvudet med orden: inte ska du gråta som är en stor pojke.

Som pedagog tänker jag på att vi i olika grad påverkas av vår egen traditionella uppfostran, det sociala arvet, vilket kan påverka det förhållningssätt som vi har mot barnen idag. Pojkar ska bli män och flickor ska bli kvinnor när de växer upp. Det ses gärna som en anspråkslös sanning men försvåras av mer eller mindre medvetna normer och tolkningar om vad innebörden av manligt och kvinnligt är. Vi föds inte manliga eller kvinnliga utan det är i mötet och bemötandet med andra människor som våra upplevelser formas till vad det innebär att vara en pojke eller flicka. I sitt sökande av identitet ordnar barn sin sociala verklighet med utgångspunkt av vad de lär sig. De påverkas av förhållandet till sina föräldrar och andra vuxna i sin omgivning, som oss pedagoger.

Jag återgår till ett stycke i min berättelse:

- Hej, jag heter Tina, men vilken tuff tröja du har.
Karl har även idag sin superman tröja på sig, sin vana trogen bröstas han upp sig och svarar kraftfullt:
- Ja, jag är superman och jag är jättestark!
Jag studerar dem på håll och ser att de fortsätter sitt samtal. Tina känns genuint intresserad, hon har satt sig ner och ser på Karl, jag får intryck av att hon verkligen vill få igång ett samtal för att lära känna honom. Min blick dras till Karl och jag ser glädjen i hans ögon över att Tina berömmar hans tröja när han bröstas upp sig.
Tinas första möte med Karl var för att få kontakt och jag tänker på att hon verkar helt omedveten om vad hon kan föda för tankar och känslor hos Karl. Men reaktionen jag förväntar mig uteblir ...

Jag tänker på om Karl vet om och kanske till och med lever upp till de förväntningar vi vuxna har på honom. Men hur och varför tänkte jag som jag gjorde? Jag fick ompröva det jag tidigare tänkt genom att ta ett steg tillbaka och se på situationen med nya ögon. Tina känner inte Karl och möter honom som den pojke hon ser framför sig. Jag inser att hon förmodligen hade mött en flicka i gruppen på samma intresserade sätt. Är det därför mina förväntade

reaktioner hos Karl uteblir? Jag känner att jag blir mer på min vakt, mer observant på vad Karl sysselsätter sig med, när han befinner sig i min närhet för att jag förväntar mig att han ska bete sig våldsamt, vilket jag ser här:

Mina onda aningar blir besannande. Karl reser sig plötsligt, med ett vrål från leken med borgen, han har en riddare kvar i ena handen och rusar nu i full fart fram mot Lars och Pelles nästan färdiga garage. Innan jag hinner fram har han kastat riddaren i garaget som givetvis går sönder. Lars och Pelle utbrister i ett unisont "NEEEJ!" .

Eller kan det vara så att Karl testar sina gränser och utforskar olika sätt att bete sig och handla på? Men vad är det som anger ramarna för hur han, som pojke, bör eller inte bör agera? Vilken roll har jag i hans handlande?

Författarna Jan-Olav Henriksen och Arne Johan Vetlesen skriver att vara involverad innebär att vi befinner oss nära de människor vi arbetar med. Om denna närhet ska kunna fungera menar de att två saker måste ha normal funktion. För det första måste vi lära känna oss själva och vem och vad vi uppfattar oss själva som, samt ha förmågan att använda våra egna personliga förutsättningar. Det innebär att vi måste kunna se vad som händer runt omkring oss och förena det med den förståelse och upplevelse vi har av oss själva och den gemenskap vi ingår i. Det andra som närheten behöver för att kunna fungera är den balans vi får genom att ställa oss på avstånd, och det innebär att vi ser på saker med distans. Men det betyder också att vi bör försöka se saker med andras ögon och lära av andras erfarenheter. Det kan vi uppnå genom att arbeta med andras tankar till exempel genom litteraturen och vara öppna för olika sätt att förhålla sig. Ett samspel mellan närhet och distans ger oss möjligheter att med ett gott omdöme vara sannolikt säkra på att de val vi gör inte är helt felaktiga (Henriksen & Vetlesen 2001, s. 19). I tillfället jag beskriver, där Tina möter Karl, och mina förväntade reaktioner hos Karl uteblir behöver jag se på situationen med andra ögon. Men då Karl förstör Lars och Pelles garage blir dock mina farhågor besannade. Vid båda dessa tillfällen bör jag att se på orsaken till Karls beteende, fundera över min förförståelse när det gäller hur jag uppfattar mig själv och Karl och den gemenskap vi vid tillfället ingår i.

Pedagogen Kajsa Svaleryd skriver att ett verksamt jämställdhetsarbete måste börja med att vi blir medvetna om hur traditionella uppfattningar om könsnormer och värderingar påverkar det egna arbetet. Med en medveten genuspedagogik kan vi få syn på oss själva och det omedvetna

beteende vi många gånger har och ges möjligheter att åtgärda dem (Svaleryd 2002, s. 8-11). Det håller jag med henne om, men det är inte alltid så enkelt. Min berättelse visar hur olika hänsyn ibland blir motstridiga, som till exempel när Fredrik i min berättelse önskar vara lucia men vi vuxna är oroliga för att han ska bli retad. I vårt arbete som pedagoger på förskolan uppstår ofta olika händelser där jag måste agera och kompromissa, en del mer krävande än andra.

Polisen Mats Heder ställer frågan: Är det möjligt att alltid vara en bra polis? Han skriver att han under ett arbetspass kan gå från en händelse till en annan, av olika karaktär. Det kan vara en del i problematiken, menar Heder, att vi sällan har möjlighet till återhämtning och bearbetning av det som sker. Vi bär med oss känslorna från den ena situationen till den andra, även om de inte sker samma dag (Heder 2009, s. 275). Jag drar paralleller med de olika händelser jag beskriver i min berättelse. Är det möjligt för mig att alltid vara en bra och genusmedveten pedagog, och vad innebär det? I dessa situationer är paus för reflektion inte möjlig, det är omständigheter som många gånger sker oförutsett som i aktiviteter, rutiner och föräldrakontakter.

Jämställdhet

Jämställdhet är en fråga om kunskap. Som pedagoger bör vi bearbeta våra föreställningar om flickor och pojkar och lära oss se könsmönster i vår vardag. En annan episod från min berättelse som jag vill återkomma till är:

Karl utbrister högt och skrattar ”men det går inte för dom finns inte i rosa”. Sången får ett abrupt slut och vi hamnar i en diskussion, varför inte? Karin berättar då att hon önskar sig en spindelmannen dräkt, ”och det kan flickor också ha, eller hur Yvonne?”. Jag ska precis svara när Gustav kommenterar med hög röst ”men det går ju inte för hon är ju tjej”.

Svaleryd betonar att arbetet med jämställdhet i förskolan bör handla om att vi visar barnen att det går att vara en flicka eller pojke på en mängd olika sätt. Vi måste börja med att få syn på vårt eget handlande som pedagoger, genom att sudda ut mallarna för en traditionell manlig- och kvinnlighet, och låta varje individ utvecklas till hela och kraftfulla människor. Om vi

medvetandegör våra egna värderingar, åsikter och förväntningar på barnen av olika kön, kan den medvetenheten synliggöra det som vi ser som ”ojämställt” (Svaleryd 2002, s. 15-16). Mina tankar går till Karl och till hur jag på bästa sätt kan arbeta för att stärka hans självkänsla som pojke, kanske behöver han då inte hävda sig genom att visa sin styrka.

Det är enligt min erfarenhet inte så att alla välkomnar jämställdhetsarbete i våra förskolor. Maria Nöjd, journalist på tidningen Förskolan, skriver om Claes Borgström som tidigare arbetat som jämställdhetsombudsman. Han har erfarenhet av att det finns många olika uppfattningar i samhället idag om vad jämställdhet är. Jämställdhet betyder att alla ska ha samma rätt att utvecklas som den individ man faktiskt är, utan att begränsas av könet. Borgström berättar om en episod där en pojke på en förskola ville vara lucia. Personalen backade där upp pojkens önskemål medan föräldrarna blev mycket upprörda och inte ville gå med på det (Nöjd, s. 18-20). Jag drar paralleller med min egen upplevelse då Fredrik, i min berättelse, önskade att vara lucia. Det väcker en tanke hos mig om huruvida det är demokratiskt att tvinga på föräldrar och barn värderingar som de inte bitt om. Eller ser föräldrarna det som att vi fräntar deras barn en normal utveckling som flickor eller pojkar?

Jag blev tveksam när jag lyssnade till Fredriks mammas argument. Föräldrarna var rädda för att Fredrik skulle bli utsatt som lucia. Visst bör vi kämpa för jämställdhet, men har vi kommit så långt i vårt samhälle och på förskolorna idag att vi kan stå upp för att alltid driva en jämställdhet av detta slag? Jag instämmer med Heder då han i sin essä ”*Vad är en bra polis?*” får möjligheten att reflektera och då ser att en del dilemman lättast kan uttryckas som frågor. Heder berättar om att han vänder sig till filosofen Hans-Georg Gadamer som säger att: ”Frågans väsen är friläggandet och öppenhållandet av möjligheter” (Gadamer 1977, se Heder 2009, s. 265). Hur och när kan vi på förskolan skapa förutsättningar för att varje individ, pojke eller flicka, får möjlighet att förverkliga sin alldeles egen särskilda potential? Hur möter jag och hur tänker jag om andra människor som inte ser och bedömer en situation på det sätt som jag gör?

Jag återgår till mitt samtal med Fredriks mamma Pia angående Fredriks önskemål att få vara lucia.

- Hej Pia, säger jag och vänder mig sedan mot Fredrik. Visst kan du vara lucia om du vill det ... jag blir snabbt avbruten då Pia säger till Fredrik:

- Gå och lek en stund till ... jag vill prata med Yvonne.

Pedagogen Gun Mollberger Hedqvist skriver i sin avhandling att förstå handlar om en insikt som kommer inifrån och att vi genom reflektion kan fördjupa förståelsen av vår praktiska kunskap. Mollberger Hedqvist menar att det finns en motsättning mellan ett förhållningssätt att lyssna öppet med nyfikenhet och engagemang och att möta den andre med en given kunskap. Den givna kunskapen är inte oskyldig, den är *given* och därmed blir den överordnad och styrande i samtalet med den andre (Mollberger Hedqvist 2006, s. 22-23).

Jag ser samband mellan det Mollberger Hedqvist beskriver och mitt möte med Pia. Där fick jag granska, ge uttryck åt och ompröva mitt förhållningssätt. Jag mötte henne med min fasta övertygelse om att min förkunskap var den rätta. Efter att ha lyssnat kände jag tvivel över vad som var bäst för Fredrik i den konkreta situationen, och fick ifrågasätta mitt förhållningssätt genom att lyssna på vad Pia uttryckte i sak. Föräldrarna var oroliga för de etiska värderingar många barn och vuxna har och hur deras son kommer bli bemött. Jag inser att jag får möjlighet att se att det i vårt samtal handlar om att ta emot och ge tillbaka, utan förutfattade meningar om vad som är ”rätt” eller ”fel”. Mollberger Hedqvist menar att utmaningen finns i lyssnandet och att det innebär mottagande och replik. En förutsättning för att utveckla sitt yrkeskunnande genom samtal är lyhördhet, både gentemot sig själv och andra, och tid för att tänka efter (Mollberger Hedqvist 2006, s. 23, 26).

Mats Heder diskuterar Gadamer vidare som menar att vi måste kunna sätta oss in i den andres situation för att kunna förstå henne. Gadamer tänker att ett samtal är för att lära känna personen ifråga och för att kunna uppfatta hennes perspektiv på rätt sätt. Heder fortsätter med att det ska åstadkommas ett möte, en sammansmältning av två förståelsehorisonter, ett samförstånd (Gadamer 1977, se Heder 2009, s. 273). Är det en sådan förståelse som krävs av mig, att bli medveten om min förförståelse för att vara en bra pedagog? Ska jag förstå innebörden i Fredriks mammas tankar om hur hon ser på situationen och handla därefter? Mötet mellan mig och Pia innebär att jag med min förförståelse och Pia med sin oro och sin förkunskap om situationen, ska kunna närma oss varandra och mötas i någon form av samförstånd. Det är nog den lösning som får Fredrik att må bäst. Det är jag som pedagog som bör ta störst ansvar för att våra förståelsehorisonter ska kunna närma sig varandra. Hur ser föräldrarna på vår verksamhet där vi är skyldiga att lyfta fram och synliggöra jämställdhet, samt egna och andras rättigheter? Kan vi i alla situationer ställa dessa krav på

barnens föräldrar? Enligt läroplanen ska förskolan komplettera hemmet och skapa förutsättningar för varje barn att utvecklas rikt och mångsidigt, detta ska ske i nära samarbete med hemmen. Föräldrarna ska ha möjlighet att inom ramen för de nationella målen vara med och påverka verksamheten i förskolan. Förskolan ska vara tydlig i fråga om mål och innehåll för att ge föräldrar förutsättningar till inflytande (Lpfö 98, reviderad 2010).

När Fredrik vill vara lucia upplever jag att våra uppfattningar kolliderar. Vi pedagoger ska ta hänsyn till föräldrarnas synpunkter samtidigt som vi strävar efter att ge varje barn möjligheter att göra egna val. Likaså ska vi arbeta för att flickor och pojkar i förskolan ska ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. Samtidigt innebär vårt åtagande att värna omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande. Hänsyn ska också tas till barnens olika förutsättningar och behov. Vad hade hänt om Fredrik varit lucia? Hade vi på förskolan brustit i vår omsorg om föräldrarnas farhågor besannats? Samtidigt tror jag att det skulle ha stärkt Fredrik att få vara lucia. Jag känner framför allt att det handlar om individen i fråga, och hans självständiga val. Hur ser Fredriks självkänsla ut? Vad har han för makt position i barngruppen? Hur skulle han hantera den situation som föräldrarna befärrar ska inträffa?

Anna Lagerblad, journalist på Svenska Dagbladet, skriver om etnologen Marie Nordberg som deltagit i forskningsprojektet "Att göra en riktig pojke" vid Karlstads universitet. Nordberg berättar om en episod där barnen tillfrågades om vad de ville vara i ett luciatåg. En av pojkarna svarade direkt att han vill vara lucia. På luciadagen tågade han med självsäker hållning och tindrande ögon in till de väntande föräldrarna. Efteråt stod de andra pojkarna i kö för att få prova hans vackra krona. Trots att han överskridit en könsgräns var han avundsvärd i de andras ögon för sitt mod. Nordberg hävdar att en stark social ställning i kamratgruppen gör att man kan tänja mer på gränserna, vilket förmodligen är svårare för den som befinner sig längre ner i hierarkin och då kanske råkar mer illa ut (Lagerblad 2007). Jag upplever att vi ständigt ser liknande processer på våra förskolor. Flickor och pojkar undersöker och prövar olika sätt att uppföra sig och vara på. Med utgångspunkt från omvärldens reaktioner skapar barnen överenskommelser om vilka positioner som uppfattas passande för flickor eller pojkar.

Jämställdhet är en aktuell pedagogisk fråga på vår förskola, men hur tydliga är vi i frågeställningen om var genusproblematiken ligger? Är det i de förutsättningar för inläring

och utveckling som vi bedriver på förskolan? Jag vill nog påstå att vi vuxna ser att barnen blir vad vi gör dem till, inte att de är på ett visst sätt.

Förskolan Ängsbacken i Nacka beskrivs av Anna Froster, frilansjournalist på Dagens Nyheter. På Ängsbacken arbetar man med att barnen ska få vara sig själva, oavsett kön. För tre år sedan började de prata om genus, sociala könsroller. Personalen fick åka på studiebesök och därefter kom genuskonsulter till förskolan för att filma dem i deras arbete. Pedagogerna sa att de inte gjorde skillnad i sitt bemötande av flickor och pojkar, men de blev överbevisade och chockade av det filmerna så tydligt visade. Vissa barn hamnade utanför på samlingar, andra fick i större utsträckning vänta. Det visade sig att pojkarna fick mer uppmärksamhet. Dessa upptäckter genererade i diskussioner mellan pedagogerna om hur de behandlar barnen (Froster 2009, s. 24).

Jag ser likheter med mina upplevelser på förskolan där jag arbetar. Vi tror många gånger att vi möter och behandlar varje barn som en individ och att vi ger alla barn samma möjligheter och rättigheter. Men är det verkligen så? Jag tänker på en situation som uppstod inne i matsalen. Vi sitter och äter vid flera bord i mindre grupper. Den här dagen var flera pedagoger sjuka vilket innebar att ett bord med barn blev utan vuxen. En av pojkarna börjar slå hårdhänt i bordet och de andra barnen ber honom att sluta. Det leder till att den pedagog som sitter närmast vänder sig om och säger med hög och bestämd röst till pojken att sluta. Lugnet återgår. Efter en stund gör en flicka samma sak och pedagogen själv märker att hon har ett mildare tonläge när hon ber henne sluta och hon undrar själv efteråt vad skillnaden beror på. Flickan slutar banka men inte pojken.

Författaren Gun Leander betonar vikten av att få syn på vårt eget beteende och att vi bör studera och diskutera vår egen pedagogiska praktik innan något kan förändras i grunden. Det vi ”vet” inom oss är ofta något annat än det vi ”gör”. Men barnen ser bara vad vi gör och vi vuxna är förebilder hela tiden (Leander 2004, s. 84). Jag inser att våra uppfattningar om hur vi möter barn kan var mycket könsstereotypa och tycker att detta mönster måste utmanas.

Makt och förhållningssätt

Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder.

Lpfö 98, reviderad 2010

Ljudet kommer från Karl, som i samma stund med full fart, rusar in på avdelningen och med ett kraftfullt vrål utbrister:

- Heeeej!
Han står nu mitt på golvet i en bredbent position, lyfter armarna upp i luften och visar sin styrka genom att spänna sina muskler. Karls pappa kommer efter, skrattar och säger med hög röst:
- Vilken tuff kille du är ... ge mig en "high five".
Varpå han höjer höger handen och möter Karls, helt plötsligt tar han tag om sin son och kastar omkull honom, de börjar brottas på mattan framför oss.

När jag ser Karl och hans pappa upplever jag att flera pojkar i min barngrupp har liknande fysiska möten och att de mäter varandra. Karls pappa, och män i allmänhet, är förebilder för våra unga pojkar och genom sitt kroppsspråk ger de normer för hur pojkar ska bete sig. Pojkarna fostras in i maskulinitet utan att egentligen vara medvetna om att det sker. Forskaren Jesper Fundberg tolkar detta som ett återskapande av hur normalitet skapas. Han menar att fäderna många gånger ses som en form av ledare, de blir pojkarnas förebilder och blir på det sättet förenade med de strukturer som samhället många gånger står för, och till den självbild som formas av pojkarna (Fundberg 2003, s. 196). Eva Johansson, som är professor i pedagogik, menar att de miljöer, sociala och kulturella relationer som barn direkt eller indirekt är en del av är inflytelserika för deras moral. Värden som familjen håller högt har stor betydelse för barns sätt att förhålla sig. Johansson betonar att det är av vikt att reflektera över och analysera de grunder som vi tolkar och förstår våra barns och våra egna intentioner och agerande utifrån (Johansson 2008, s. 14-15). Det håller jag med om och känner att det är en svår balansgång mellan de uppfattningar vi pedagoger och en del föräldrar har. Jag är inte säker på att Karls pappa är medveten om vilken påverkan hans förhållningssätt har på våra pojkar. Johansson behandlar filosofen Michel Foucaults tankar om att makt brukas av alla. Foucault menar, enligt Johansson, att maktrelationer inte existerar utan motstånd, samtidigt

som makt ingår i alla sociala relationer i våra liv. Där makt skapas, skapas också motstånd (Ibid, s. 24). Michel Foucault anser att vi använder hindren för att utreda maktrelationerna, vi vill få syn på hur makten används för att kunna undersöka motsatserna (Foucault 1986, s. 178). Känner Karls pappa motstånd då han kliver in på förskolan? För han sin egen kamp mot den kvinnliga dominansens kraft? Hur påverkar Karls pappa som manlig förälder sin son? Foucault skriver att protester som utvecklats de allra senaste åren handlar om mäns makt över kvinnor och föräldrars makt över barn. Den sociala gemenskapen med samhällets uttalade, men även outtalade, makt och normer när det gäller könsroller binder både mig, som kvinna och pedagog, och Karls pappa, som man och förälder, till en förväntad identitet vilken vi avser att leva upp till. Karls pappa har en uttalad makt över sin son, han ser förmodligen upp till sin pappa och vill likna honom. Foucault menar att maktformer som denna direkt påverkar vårt vardagsliv. Den delar upp individer i olika klasser och tvingar på oss ett beteende som vi accepterar och som andra i vår omgivning många gånger tvingas hålla med om. Foucault anser att för att vi ska förstå vad maktrelationer handlar om bör vi undersöka de olika svårigheterna, och försöka lösa upp dessa relationer (Ibid, s. 179- 180). Jag kan se att den maktform Foucault skriver om också påverkar min vardag. Den insikten blev jag varse när jag reflekterade över den morgon när jag läser för barnen och Karl och hans pappa kommer in på avdelningen. Vem bestämmer vem man är? Nu för tiden är kanske målet inte att utforska vad vi är utan att vägra vara det vi är. Vi måste lösgöra oss från det slags individualitet som påtvingats oss i sekler, menar Foucault (Ibid, s. 185-186).

Jag tar ett steg tillbaka och återgår till min roll i situationen då Karl och hans pappa kommer in på förskolan där jag sitter lugnt och skönt och läser för barnen. Vi väcks, i mina ögon, ganska brutalt ur den mysiga stunden. Uppfattade Karls pappa min reaktion av olust? Ville han utmana? Kanske framstår jag, i hans ögon, som en gammal fröken som inte klarar av höga ljud längre. Kanske var det ett mindre bra tillfälle som Karls pappa valde att brotta ner sin son, måhända saknade jag lite hänsyn. Jag tänker på mitt eget förhållningssätt. När vi är inomhus strävar jag efter ett lugn, en arbetsro, för att vi alla ska klara av att tillbringa flera timmar tillsammans i våra lokaler. Om jag nu jämför det med vår utemiljö så upplever jag att jag där är en pedagog som gärna är aktiv med barnen. Ute hade jag förmodligen inte reagerat på om Karls pappa startat en brottningsmatch, eller?

Om det fanns fler manliga pedagoger på förskolan, skulle då Karls pappa agera så kraftfullt som han gjorde när han lämnade Karl? Jag upplever att det behövs fler män som arbetar i förskolan. Vi hade en manlig pedagog, Håkan, på vår avdelning i ett år och pojkarna drogs till honom som myror till en sockerbit. Jag kommer ihåg ett planeringsmöte där vi föreslog att Håkan skulle ta mer ansvar för uteverksamheten på gården, med fokus på pojkarna och spela fotboll och bandy. Visst behövs män för att även pojkarna ska kunna identifiera sig med vuxna på förskolan, men vi gick direkt i genusfällan. Jag kan också spela bandy. Jag känner igen våra, kanske omedvetna, tankegångar när jag läser den artikel Lagerblad skriver om Marie Nordberg, som i sin forskning studerade en förskola där kvinnorna gjorde alla könsöverskridande sysslor. Det anställdes en manlig förskollärare och i och med hans anställning förväntades det att han skulle ta över alla stereotypa manliga uppgifter. De kvinnliga pedagogerna kunde nu ägna sig åt de traditionellt kvinnliga sysslorna. Resultatet blev ett ökat motsatsförhållande mellan könen. Nordberg framhåller att om vi fokuserar på yrkestillhörigheten förskollärare i stället för att lyfta fram pedagogen som man, blir kön inte lika intressant. Hon tror att männen förmodligen skulle stanna kvar längre inom barnomsorgen om de kände att de var där för sin yrkesskicklighet, och inte för att de är män (Lagerblad 2007).

Leksaker och miljö, en könsstereotyp värld?

Svaleryd konstaterar att det syns i många lekar och intressen att flickor och pojkar snappat upp de skillnader som gäller för dem i hemmet och i det pedagogiska rummet (Svaleryd 2002, s. 22). Jag funderar på kontrasterna mellan leken i vår hemvrå och byggleken i min berättelse som mynnade ut i en ommöblering på avdelningen.

Min uppmärksamhet riktas istället mot bygghörnan där Lars och Pelle befinner sig, de kör med bilar och jag hör att de planerar bygga ett garage tillsammans.

... vänder mig om och ser genom fönstret hur fyra flickor leker inne i vår hemvrå. De har klätt ut sig i långa klänningar och Klara har en svart peruk på sig, tänk jag känner knappt igen henne så olik sig är hon.

Anders Nelson, förskollärare och lektor i pedagogik, har arbetat med leksaksforskning i många år. Han menar att flickor och pojkar inte tycker mer om olika leksaker därför att de har

olika kön. De föredrar det alternativ som flickor och pojkar bör ha för att passa in i samhällets genusmönster (Nelson 2005, s. 16). Hans forskning väcker tankar om vår ommöblering på förskolan och de leksaker vi har på avdelningen. Vi noterade att flickor och pojkar ofta leker åtskilda på olika platser inne på avdelningen, och att material och leksaker var placerade därefter. Däremot ser vi att barnen leker mer tillsammans då vi befinner oss ute i skogen. Vad beror det på?

Under sin lek har barnen möjligheter att själva välja aktivitet, kamrater, leksaker och material. Svaleryd påvisar i sina studier att barn väljer könsstereotyp, det vill säga flickor väljer varandra och speciella leksaker eller rum, på motsvarande sätt väljer pojkarna varandra. Att barnen väljer efter ensidiga mönster kan leda till en begränsning av deras lek och lärande. Det får förmodligen stor betydelse för hur pojkar och flickor formar sin framtid (Svaleryd 2002, s. 16).

Med vår ommöblering hade vi intentionen att försöka blanda material som både pojkar och flickor är intresserade av i olika ”vrår” i det stora rummet. Vi utnyttjade även ett av grupprummen där vi flyttade in vår hemvrå och där ställde vi in en stor träbil. Bilen är så stor att två barn får plats att sitta i den. I rummet placerade vi även bord, stolar, kök med tillbehör, dockor med säng och kläder för rollek. Detta skapade, som jag berättar i min text, en mer gemensam lek mellan flickor och pojkar. Men vad kan jag mer göra? Kanske hade vi en stor portion med tur i och med vår förändring av barnens miljö. Trots det positiva resultatet inser jag när jag skriver att vi förlorade en väsentlig del i barnens vardag, barns inflytande. Vi hade dock deras bästa i fokus för att få en mer jämställd lek, men de var inte med i diskussionen om hur de önskade att hemvrån skulle se ut.

Pedagogerna Eva Asplund Carlsson och Ingrid Pramling Samuelsson, menar att för att kunna bryta traditionella genusmönster krävs att barnen tillåts vara delaktiga i diskussionen om en jämställd vardag. För att nå dit kan vi stärka och stötta lekar som kopplas till det andra könet, samt till barnens val av lek efter eget intresse med båda könen. Men då fordras det att vi ger barnen möjligheter genom att lyfta deras tankar och förståelse, så att de blir intresserade och känner sig involverade (Asplund Carlsson & Pramling Samuelsson 2003, se Pramling Samuelsson & Ärlemalm-Hagsér 2009, s. 94). Jag konstaterar att barnen bör finnas med i alla

förändringar och arbete som rör vår vardag på förskolan, om vi vill nå ett mer jämställt förhållningssätt ur ett genusperspektiv.

Leander anser att jämställdhet börjar med barnen och det är vårt ansvar att öppna dörrar för dem. I det här fallet handlade det inte om att hindra barnen från att leka flick- och pojklekar utan om att erbjuda ett brett spektrum av roller och färdigheter som ger dem chansen att göra egna val (Leander 2004, s. 81-86). Vi vet att föreställningar om genus påverkar de olika ställningstaganden som barn tillåts att inta, men det påverkar även hur vi pedagoger förhåller oss till och utmanar barnens lek och lärande.

Alla försvinner ivrigt in i skogen, jag tänker, som många gånger förut, att det är lätt för barnen att komma igång med sin lek när vi är ute. När jag nu ser mig omkring slår det mig att barnen har blandat sig flickor och pojkar. Karl och Gustav leker med Lisa och Karin, de åker buss och ska till Kolmården för att se på alla djuren.

Vad beror förändringen på? Är det så att naturen inspirerar till aktiviteter där kön inte är så dominerande? Om jag jämför med vår hemvrålek inomhus kan jag se att ute finns inte de begränsningar i leken som jag upplever finns inne. Utemiljön i skogen inbjuder till ett större utrymme där det finns plats för flera pappor och mammor i leken och husdjur av olika slag, de grillar korv över låtsaseld och så vidare. Leken har inte samma begränsningar och är inte lika könsstereotyp. Barngruppen delas inte upp i de invanda grupperna från gården och innemiljön. Flickor och pojkar leker mer gemensamt. Jag känner att möjligheten till lekar i skogen är densamma för både flickor och pojkar. Beror det på att lekar i naturen innebär en oförutsägbarhet, att här finns inga förutbestämda gränser? En tillrättalagd miljö, som vår gård på förskolan, kanske inte ger samma möjligheter. Miljön på gården ger, i större utsträckning, ett budskap till barnen om vad som förväntas hända i verksamheten. Jag funderar på vad vårt mål är med uteverksamheten på gården. Är det i skogen som jag ger barnen bäst möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller?

Slutord

Hur ska jag då förhålla mig till de svårigheter jag möter i och med mitt reflekterande? Genom mitt arbete med berättelsen inser jag problematiken i de skillnader jag ser mellan mitt och föräldrarnas synsätt och förhållningssätt till barnet. Det visar sig i olika åsikter och värderingar som handlar om vad som är ”rätt” eller ”fel”, och hur jag förhåller mig till de dilemman jag möter. Föräldrar och pedagoger bör kunna mötas i någon form av samförstånd, för barnets bästa. Jag som pedagog avser att ta det största ansvaret för att våra förståelsehorisonter ska närma sig varandra. Enligt läroplanen ska förskolan komplettera hemmet och skapa förutsättningar för varje barn att utvecklas rikt och mångsidigt, detta ska ske i nära samarbete med hemmen. Men kan vi omvänt ställa krav på barnens föräldrar? På sätt och vis, de ska ges möjlighet att inom ramen för de nationella målen vara med och påverka verksamheten i förskolan. Men då ska förskolan vara tydlig i fråga om mål och innehåll för att ge föräldrar förutsättningar till inflytande.

Efter mitt möte med Fredriks mamma Pia blev jag en erfarenhet rikare. Forskaren Ylva Waldemarson funderar över hur vi bör förhålla oss till våra erfarenheter och till hur vi minns dessa. Hon menar att det är vårt vara i nuet som avgör vilken betydelse vi ger våra tidigare erfarenheter och vilka val vi kommer att göra. Erfarenhet kan fyllas med olika betydelser beroende av vem som använder det, när det används, var det används, hur det används och varför det används. Den betydelse våra erfarenheter får är beroende av hur vi reflekterar kring dem. För att reflektionen av erfarenheter ska bli en källa till kunskap är vi beroende av minnet och då reflektera över *hur* vi tolkar våra minnen och vilken betydelse vi ger den minnesprocessen (Waldemarson 2009, s. 131-134). I och med reflektionen av mina erfarenheter i denna essä, ser jag att fokus ligger ur ett mer manligt perspektiv i genusfrågan. Jag berättar bland annat om Karl och hans pappa, Fredrik med sina önskemål och manliga pedagogers roll i förskolan. Det är dessa erfarenheter ur mitt yrkesverksamma liv jag tolkar och har valt att berätta om. Att undersöka flickors beteende ur ett genusperspektiv är ytterligare något att forska om. Likaså ur ett mångkulturellt synsätt och de förvecklingar som kan bli synliga när kultur och olika trosfrågor möter den svenska förskolan och dess tradition.

Att arbeta med jämställdhet är en fråga om kunskap. Det är ett arbete som bör få ta tid för att vi ska kunna uppnå bästa möjliga resultat. Ett förändringsarbete i fråga om vår syn på flickor och pojkar kan då vara en långsam och tålamodsprövande sysselsättning. Det handlar om att

kunna se nya möjligheter och att kritiskt se på sig själv och sin tradition. Att medvetet kunna lyssna på varandra kan väcka tankar samt ge oss tillfällen att ompröva vårt sätt att tänka och handla. Jag upplever att vi kontinuerligt behöver diskutera hur flickor blir flickor och pojkar blir pojkar och då kunna se könsmonster i vår vardag, för att vi ska kunna få möjligheter att reflektera och problematisera våra uppfattningar. Vi skulle verkligen kunna dra nytta av fler manliga förebilder för att visa, framför allt för våra barn, att både kvinnor och män kan arbeta på en förskola. Men också med tanken att jag som kvinna minns och vet hur det är att vara en liten flicka, men inte hur det var att växa upp som en liten pojke. Det är ytterligare en anledning till varför vi behöver manliga förebilder på förskolan. Om vi ska arbeta för en mer jämställd verksamhet bör vi även ta fasta på vad varje pedagog, oavsett kön, har för kompetens och intresse. Det kan vara ett steg mot bättre förhållningsätt mot våra barn. Likaså bör vi inse vikten av att ifrågasätta och bli mer medvetna om vår förförståelse.

Jag har fått större insikt i miljöns betydelse ur ett genusperspektiv. Jag ser att leken i skogen blir friare eftersom materialet där inte är låst vid könstypiska egenskaper, men även att utrymmet för lek är så mycket större än inomhus. Om det nu är så att vi inomhus lättare skapar förväntningar på vad flickor respektive pojkar ska göra, bör vi fundera över vad vårt mål är med verksamheten. Likaså att vi utformar inomhusmiljön i samarbete med barnen och ser till vikten av deras delaktighet. Utmaningen är att skapa miljöer där barnen inte blir styrda i sin lek utan kan få utlopp för all den fantasi som är möjlig. Kanske är det i skogen jag oftast ger barnen samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen, utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller.

Genus betecknar det sociala och kulturella könet och är ett nyckelbegrepp för att förstå hur jämställdhet och ojämställdhet uppstår. Det inbegriper i de värderingar, attityder och erfarenheter om det som vi ser som kvinnligt och manligt i vårt samhälle. Utan att vi är medvetna om det skapar vi genus varje dag genom att vi kategoriserar oss i kvinnor och män. Jag inser att vi behöver bli mer medvetna och lära oss att kunna se konkreta exempel på genus i vår vardag. Vi har också behov av att stötta varandra mer i att våga erkänna att vi har beteenden som behöver förändras. Om vi utvecklar den förmågan kan vi få större möjligheter att skapa en mer jämställd verksamhet på vår förskola.

Mitt arbete med essän har gett mig tillfällen att tänka på min egen och förskolans verksamhet ur ett genusperspektiv. Skrivandet har tvingat mig till eftertanke genom att jag gått tillbaka och hämtat stoff ur min egen erfarenhet för att undersöka den. Det har lett fram till att jag fått syn på lite mer av hur mina handlingar påverkar och omskapar mitt förhållningssätt. Men mitt undersökande har också givit fortsatta funderingar över vilka värden som ligger till grund för mig och mina val i mitt arbete på förskolan.

Är det möjligt att alltid vara en bra och genusmedveten pedagog? Med ytterligare kunskap och ett öppet synsätt har vi möjlighet att ge pojkar och flickor samma förutsättningar att utveckla både sin självkänsla och omvärldsuppfattning. Genom att behandla barnen som egna individer med rättigheter och skyldigheter kan vi sträva efter en mer jämställd tid för dem hos oss på förskolan. På så sätt tror jag att vi har möjligheter att förändra det som styr våra tankar och handlingar och får oss att handla stereotypt.

Tänk om fler barn i en framtid kunde stå upp och säga som en pojke på en förskola gjorde.

- En cool kille ska ha mörka färger, men jag tycker att rosa gummistövlar är fint och därför har jag det (Lagerblad 2007).

Litteraturförteckning

- Foucault, Michel (1986). Makt och upplysning. I: Löfgren, M & Molander, A (red.) *Postmoderna tider*. Stockholm: Norstedts förlag
- Fundberg, Jesper (2003). *Kom igen gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Stockholm: Carlsson förlag
- Hammarén, Maria (2005). *Skriva - en metod för reflektion*. Stockholm: Santérus förlag
- Heder, Mats (2009). Vad är en bra polis? I: Bornemark, Jonna och Svenaeus, Fredrik (red.) *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge: Södertörns Högskola
- Henriksen, Jan-Olav och Vetlesen, Arne Johan (2001). *Etik i arbete med människor*. Lund: Studentlitteratur
- Hirdman, Yvonne (1988). Genussystemet - reflektioner kring kvinnors sociala underordning. I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift 1988:3*
- Hirdman, Yvonne (1994). "Det skall böjas i tid..." Kvinnor och underordningar. I: Hirdman, Yvonne, Bohman, Kristina och Rørslett, Maj Birgit (red.) *Påminnelser: om kvinnors liv i Sverige*. Stockholm: Carlsson förlag
- Johansson, Eva (2008). *Gustav får visst sitta i tjejsoffan. Etik och genus i förskolebarns världar*. Stockholm: Liber AB
- Leander, Gun (2004). *Könets kemi: en bok om manligt & kvinnligt, biologi & beteende, hormoner & jämställdhet*. Västerljung: Valentin förlag
- Lindenbaum, Pija (2000). *Gittan och gråvargarna*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag
- Läroplan för förskolan. Lpfö 98, reviderad 2010. Stockholm: Skolverket

Mollberger Hedqvist, Gun (2006). *Samtal för förståelse. Hur utvecklas yrkeskunnande genom samtal?* Stockholm: HLS Förlag

Olsson, Henny & Sörensen, Stefan (2011). *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv.* Stockholm: Liber AB

Pramling Samuelsson, Ingrid & Ärlemalm-Hagsér, Eva (2009). Många olika genusmönster existerar samtidigt i förskolan. I: *Pedagogisk Forskning i Sverige 2009* årg.14 nr 2

Svaleryd, Kajsa (2002). *Genuspedagogik. En tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga.* Stockholm: Liber

Waldemarson, Ylva (2009). En erfarenhet rikare? I: Bornemark, Jonna och Svenaeus, Fredrik (red.) *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge: Södertörns Högskola

Övriga källor

Froster, Anna (2009). En blomma på overallen betyder flicka. *Dagens Nyheter*, 20 april.

Froster, Anna (2009). Pojke eller flicka? Nej, en Kim. *Dagens Nyheter*, 21 april.

Lagerblad, Anna (2007). Men tänk om han blir böj. *Svenska Dagbladet*, 18 september.

Lagerblad, Anna (2007). Män kan mer än att snickra. *Svenska Dagbladet*, 19 september.

Nelson, Anders (2005). Leksaker - en könsstereotyp värld. *Förskoletidningen för kompetensutveckling*, nr 1

Nöjd, Maria (2010). Jämställdhet är demokrati. *Förskoletidningen för kompetensutveckling*, nr 2

Svaleryd, Kajsa (2006). Kön spelar roll. *Förskoletidningen för kompetensutveckling*, nr 1